

ULUSLARARASI
BEDİÜZZAMAN SEMPOZYUMU

— V —

**Rîsale-i Nur'a Göre
Kur'ân'ın İnsana Bakışı**

24-26 Eylül 2000 - İstanbul - TÜRKİYE

ISBN: 975-8719-04-1

Bediüzzaman Said Nursi'nin Eserlerinde Hayat ve Ölüm Teşbih ve İstiareleri

Prof. Dr. Jane I. Smith*

Bediüzzaman Said Nursi akıl ve zekasıyla olduğu kadar, kalb ve hayal gücüyle de yazmış bir insan. İslam ve Kur'an'ın büyük hürmet gören bir yorumcusu olarak 20. yüzyıl boyunca [zihinlerden silinmeyerek] yaşaması ve etkisinin 21. yüzyıla da ulaşmasının nedenlerinden birisi de eserlerindeki yorumcu zengin bir sembolizmin açık ve berraklığıyla okuyucularıyla konuşabilme yeteneğidir. Öyle ki okuyucu Nursi'nin kullandığı canlı ve bazen de şaşırtıcı kelime ve temsiller ile onun iştiaak ve ihtimamını hissetmekte ve hakikat anlayışını tecrübe etmektedir. Bizzat kendisinin de ifade ettiği gibi, Kur'anî hakikatlerin anlaşılması ve örneklenmesi amacıyla geniş Risale-i Nur Külliyyatı'nda okuyucu çok sayıda temsil ve mecazî karşılaştırmanın kullanıldığını görür. Biyografisini yazan Şükran Vahide'nin de söylediği gibi, *"Bu temsili karşılaştırmalar (...) insanın dikkatini çekerek anlaşılması pek zor olan hakikatlerin zihinlerden hiç çıkmayacak şekilde kalıcı olarak öğrenilmesini sağlamaktadır. Bunlar Risale-i Nur'un dünya genelindeki şöhretini ve günümüze kadar süregelen başarısının açıklanmasında önemli etkenlerdir."*

Eserlerindeki bu temsiller özellikle hayat ve ölüm ile mezar ve ötesini tanımlarken çok güçlü bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Bununla beraber, Nursi'nin bu nihai konularla ilgili öğretilerini doğru bir şekilde ortaya koyabilmek için

* Prof. Dr. Jane Ideman Smith, Hartford Seminary Dinler Tarihi ve İslami Araştırmalar Bölümü Öğretim Üyesi-ABD

"tanımlama" kelimesi gerçekten de doğru bir mefhum değildir. Nursi ölüm veya berzâh alemleri, ya da herhangi bir okuyucunun ahiretle ilgili olarak eski ve yeni zengin İslâmî literatürde bolca bulabileceği ahiret tasvirlerinden bahsetmiyor. Kur'an'a daima sadık olmasına ve yegane üstadı ve kaynağı olarak sürekli olarak ondan iktibaslar yapmasına rağmen, Kur'an'a nüfûz etmiş olan haşır ve hesap gününün tasvirini de yansıtmaya çalışmıyor. Modern zamanlarda hayat ve ölümle ilgili detayları insanlara aktarmaya çalışan çoğu Müslüman düşünürün aksine, Nursi insanlara ahlâkî bir hayat yaşamayı, daha doğrusu bir mümin olarak yaşamayı öğretti. Ancak diğer [Müslüman düşünürlerden] farklı olarak onun yöntemi, müşahhas nesnelere ziyade okuyucunun kendi zihni durumuna hitap eden temsilî imgeleri kullanmasıdır. [Başka bir ifadeyle, daha çok okuyucunun his ve tasavvur dünyasına hitap etmesidir.]

Teşbih ve mecaz, Hz. İsa'nın İncil'de anlattığı hikayecikler örneğinde görüldüğü gibi, dinî liderlerin eski zamandan beri kullandıkları öğrenim araçları olmuşlardır. Said Nursi'nin anlattığı temsil ve hikayeciklerin kuvvetini anlayabilmek için bunların sadece öğretici vasıtalar olduklarını kabul etmek gerekmektedir. Nursi'nin amacı açıklayıcı olmaktan ziyade nasihat ve öğreticidir ve tek bir amaç için sunuldukları anlaşılmaktadır: inanç sahibi insanlarla, imansız kişilerin varoluşlarını ve nihâf yaşayışlarını karşılaştırmak. Temsillerinin bir kısmı çok sık olarak karşımıza çıkarken, diğer bir kısmı ise daha az tekrar edilmektedirler. Said Nursi, bizzat kendisi yazılarının birdenbire kendi ihtiyarını aşan bir durumla yazıldığını ve bu temsil ve kavramların da "parıldılar" gibi zihnine geldiğini itiraf etmektedir. Ölüm ve kabirle ilgili temsil ve örneklerin sık sık tekrarlanmasının nedeni ise, hiç şüphesiz, Risale-i Nur Külliyyatı'nın bir bütün olarak çok uzun olması ve Said Nursi'nin toplumun çok farklı kesimlerini hedef kitlesi olarak seçmesinden dolayıdır. Bu yazıların bir kısmı belirli bir süre zarfında yazılmışken, *Lem'alar*'daki *İhtiyarlar* ve *Hastalar Risalesi* gibi bir kısmının ise çok hızlı bir şekilde yazıldığı anlaşılmaktadır. *İhtiyarlar Risalesi* müellif hapiste olduğu için tamamlanamamıştır.

Nursi'nin yazılarını okuyan herhangi biri için iman sahibi kişilerle, böyle bir imana sahip olmayan veya imanının ondan talep ettiği şekilde yaşamayan insanlar arasındaki bariz farkı anlamak hiç de güç değildir.

Ölüm ve kabir aleminin anlaşılmasının kişinin Allah'a olan ihlâs ve sadakatiyle olan ilişkisiyle ilgili, Nursi'nin eserlerinde çok az müphem nokta vardır. İmanın karmaşık ve dakik inceliklerinin çok iyi farkında olan Nursi, insanın duygu ve niyetlerini iyi veya kötü olarak ayırt edilmesinin kolay olduğunu ileri sürmüyordu. Onun kendi kişisel tecrübeleri bütün bunları sık sık gösterir. Zira çok kuvvetli imanına rağmen, nefsi bazen kendi Kur'an anlayışıyla uyum içinde olmayan bazı hareket ve yollara yönelmesi bunu göstermektedir. O, kendisini kefenine sarılmış, kabre girmiş ve bağışlanmak için yalvaran bir günahkâr olarak anlatır. Bu yorumlarının kendisine ilham olması, kendisinin buna bağlılığı açısından olduğu kadar,

bu mesajı diğer insanlara ulaştırmada gösterdiği adanmışlık ve acelecilik açısından da dikkat çekicidir.

Bazen o kadar dokunaklı ve içten yazar ki, özellikle de iyice yaşlandığında ve muhtemel ölümünü düşünürken yazdığı gibi, bu yazıları okuyan adeta yazarın kendisiyle konuştuğu ve kendisine hitap ettiği duygusuna kapılır. Ölümün insanın başına gelecek çok korkutucu bir hadise olduğunun farkındadır ve bizzat kendi nef-sini bile ölümün olumlu ve umut verici sonuçları konusunda uyarmayı ihmal etmez.

Nursi'ni amacı, sahih imanın ve amelin ne kadar önemli ve acil bir gereklilik olduğunu; mahşer gününde müminle kafir arasındaki kesin ayırımın buna göre olacağını göstermekti. Klasik Sünnî öğretiler; berzah hayatı ve hatta ölümün kendisi ve ölümden sonra yeniden dirilmeye kadar geçirilecek merhaleler, dünya hayatındaki iyi ve kötü amellerin bu olaylara etkisi hakkında oldukça ayrıntılı açıklamalar yaparak, insanın mahşer günü alacağı nihai sonuç hakkında çok ayrıntılara girmişlerdir. Said Nursi temsili hikayeciklerle ölüm sürecinin her noktasının, dahası ölüm ve berzah hayatında kişinin başına geleceklerin, insanın Allah'a olan sadakat ve imanı doğrultusunda kolaylaşacağını veya zorlaşacağını gözler önüne sermektedir. Ölüm kafir için korkutucu ve gaddar bir canavar, mümin için ise [ebedi aleme] hoş geldin merasimidir.

Hayvan Temsilleri

Nursi'nin hayat ve ölümlle ilgi olarak kullandığı tüm temsil ve teşbihleri tam olarak sınıflara ve guruplara ayırmak mümkün olmasa da, Risale-i Nur'un okuyucuları belirli benzerlik ve konuları hemen fark edeceklerdir. Örneğin *Sözler*'deki en dikkat çekici temsiller hayvanlar veya canavarlarla ilgili olanlardır. Allah'a ve ahiret gününe iman, Allah'ın Hz. Peygambere vahyettiği mesajın ilki ve en temeli olduğu gibi, Nursi de sık sık "iki tılsım" olarak zikrettiği bu konulardan bahseder. Burada "burak" temsilini görüyoruz:

"... Ve o iki tılsım ise, Cenâb-ı Hakk'a iman ve âhirete imandır. Evet, şu kudsi tılsım ile ölüm, insan-ı mü'mini zindan-ı dünyadan bostan-ı cinâna, huzur-u Rahmân'a götüren bir musahhar at ve burak suretini alır." (RNK, Nesil, s.11.)

Diğer bir örnekte ise, ölümün bir aslan olduğunu söyler. Ancak aslan "musahhar bir at"a döner ve inanan insanlar için dost bir hizmetçi olur. Müminler için bir seyahat aracı olduğundan "musahhar at" olumlu bir teşbihtir. Bununla beraber aslan bizatihi olumlu bir teşbih değildir. Zira Nursi'nin ölüm veya kabirle ilgili hayvan teşbihlerinin çoğu olumsuzdur. Ahiretle ve klasik İslâmî literatürdeki kabir alemiyle ilgili tanımlamaların büyük ekseriyeti, kabrin iman sahibi olmayan kişiler için yılan, akrep ve rahatsız edici haşerelerle dolu ve karanlık; kimsenin olmadığı ve kişinin yalnız olduğu bir yer olarak anlatılmıştır. Bununla beraber Nursi, korkulacak bu durumun sadece imansız kişiler için olduğunu dikkatle belirtir. Tarih boyunca dini kitaplarda "korkunç" olarak tanımlanan ölüm gerçeğinin Nursi'nin bi-

lincinde özel bir yerinin olduğu ve muhatabına mesajını ulaştırmada bunu etkili bir şekilde kullandığı açıktır.

Ölümün “korkunç” bir şey olduğu gerçeği klasik İslamî kaynaklarda ifade edilmişse de, İbn Kayyim –al Cevzi’nin 14. yüzyılda bedenini ölümünden sonra ruhunun hayatıyla ilgili Sünnî anlayışların en yetkilisi olarak kabul edilen şu pasajı da ölümün “korkunç” olduğunu belirtmektedir:

“Allah ölümü yarattığı zaman, meleklerle geri çekilmelerini ve ona bakmalarını emir buyurdu. Ölümün kanatlarını açıp uçmasının görünüşü o kadar korkutucu idi ki, melekler bin yıl süren bir baygınlığa düştüler....”

Nursi ölüme kanatları olan bir yaratık olarak atıfta bulunmamakla beraber, ölümü bir ejderha ağzı ve pençeleri ile sıkıca yakalayan bir canavar olarak görür. Elbetteki kendisi ölümü böyle görmeyi reddeder ve ölüm onun için bir arkadaştır. Birkaç yerde, Kur’an’ın insanın ölüm karşısındaki ürkütücü halet-i ruhiyesini dağıttığını ve “açıkça elem verici, sorunlu ve berzah alemine hoş olmayan bir yolculuk olan ölümün” aslında “en tatmin edici, zevk verici ve hoş bir yolculuk olduğunu” belirttiğini vurgular. (Ölüm ve kabir için kullandığı teşbih olan) canavar ağzı, hemencecik “rahmet bahçelerine açılan bir kapıya” dönüşmektedir. Ejderha teşbihinin kendisi bile ölüm ve kabre kadar uzanan bir seyahate dönüşmektedir. Böylece ejderhanın berzah alemine giden bir yol olduğu ve kabrin de onun ağzı olduğu söylenmektedir. Allah, isyan eden ve karşı gelen “ehl-i dalâlet ve tuğyan için vahşet ve nısyân içinde zindan gibi sıkıntılı ve bir ejderha batını gibi dar bir mezara açılan bir kapı olduğu halde” ehl-i Kur’ân ve iman için, “zindan-ı dünyadan bostan-ı bekaya ve meydan-ı imtihandan ravza-i cinâna ve zahmet-i hayattan rahmet-i Rahmân’a açılan bir kapıdır.” (RNK, s.14-15)

Said Nursi’nin sık sık zikrettiği ve vurguladığı “geçiş veya orta alem” olarak atıfta bulunduğu alem ise, klasik İslam kaynaklarında berzah olarak tanımlanan alemdir. Kur’an 23:100’de ölenlerin arkalarında bir berzah olduğunu [bundan dolayı da] dünyaya tekrar dönmelerinin mümkün olmadığını ve dirilecekleri güne kadar orada bekleyeceklerini vurgular. Berzah mefhumu zaman temsili ile zenginleştirilerek geçici bir boyutu da ihtiva eder ve ahiretle ilgili geleneksel ve modern tüm İslamî kaynaklarda hem bireylerin ölüm ve haşır arasında bekledikleri mekân, hem de kişinin bir şeyi beklerken kaldığı yer olarak tanımlanır. Nursi bir kez daha berzah aleminin buradaki beklemeyi uzun uzun anlatma yerine, bu alemin mümin için müspet ve kafir için ise menfi olarak tecrübe edileceğinde ısrar eder. Geleneksel İslamî kaynaklar da aynı şeyi ileri sürmekle beraber, Kur’an’ın çeşitli ayetlerinden hareketle kabir azabıyla ilgili olarak daha ayrıntılı açıklamalarda bulunurlar. İslam kelâmı açısından bakılınca, tüm bu konular öyle öğretici şekilde sunulur ki kişinin kendi geleceğini değiştirme ve ahiretini kurtarmada tek şansının bu hayatta olduğu vurgulanır. Nursi bu konuda klasik bakış açısıyla tamamen aynı fikirdedir.

Risale-i Nur'un birkaç yerinde her ne kadar doğrudan ölüm ve kabirle ilgili olmasa ve ayrıca canavar/ejderha örneğinde olduğu gibi menfi anlamda kullanılmasa da, hayat ve ölüm süreciyle ilgili olarak diğer bir takım hayvan temsilleri de kullanılır. Nursi, Risale-i Nur'un çok enteresan bir yerinde Allah'ın emirlerini yerine getirirken veya çok zor şartlar altında vefat edenleri [Allah için] kurban edilen koyuna veya Hz. Muhammed'in bineği Burak'la karşılaştırır. Kurban edilen koyun, sadakatının karşılığı olarak ahirette ebedi bir hayat kazanırken, Burak sahibi için Sırat Köprüsü'nü geçerken bir binek olur. Bu geleneksel kavrama olan gönderme, gevşek olsa da Kur'an'a dayandırılan şu görüş üzerine temellendirilmektedir: Kıyamet gününde tüm insanlar, kafirler için jilet gibi keskin, ancak müminler için ise üzerinde rahatça geçebilecekleri kadar geniş bir köprü üzerinden geçeceklerdir. Bundan dolayı Allah'ın emirlerini ifa ederken veya Allah yolunda vefat eden kişi, tıpkı bu mübarek hayvanlar gibi, Allah'ın merhametiyle mükafatlandırılacaklardır.

Nursi yine uçan hayvancılara örnek olarak iki böceğin temsilini nefis bir şekilde verir. Bunlardan birisi kendine ve azıcık ışığına güvenen ve "gecenin mutlak ve hudutsuz karanlığında kalan" ateş böceği, diğeri ise "gündüzün güneşini bulan ve tüm dostlarını seyreden " arıdır. "Kendi iktidarına güvenen ve Allah'ı unutan kişi" der Nursi, "tıpkı ateşböceği gibidir. Kendi fani ve geçici varlıklarını unutan veya asıl mal sahibi olan Allah'a feda edenlerin hayatı ise "varlığın ebedi nuruna" ulaşacak ve ebedileşecektir.

Hapis ve İdam Teşbihleri

Ölüm ve kabirle ilgili teşbih ve mecazların diğer bir kısmı ise hapsedilmiş ve idamı bekleyenlerle ilgili temsillerdir. Nursi elbetteki mahpus olmanın ne anlama geldiğini çok iyi biliyordu. O, hayatını Türk milletine İslam'ın nurunu takdim etmek, seküler rejime muhalefet etmek ve dinin reddedilmesiyle millete yanlış hizmet sunulduğunu ileri sürerek [müspet hizmet dediği] mücadele etmekle geçirdi. Eserlerinde ısrarla, ancak ve ancak Kur'an'da ifade edildiği şekliyle Allah'ın dinine sarılmanın milleti ve devleti kurtarmanın tek yolu olduğunu ileri sürdü. Türklerin tarih boyunca çok uzun bir süre dine bağlılıklarına atıfta bulunarak, gerçek sekülerizmin dini reddetmek olmadığını, belki onun etkisini azaltarak özel hayata indirgemek olduğunu savundu. Bununla beraber, hükümet onun eserlerinin ve öğretilerinin dini açıdan kuvvetli siyasi sonuçlar ihtiva ettiğini görerek Nursi'nin gerçek amacının seküler Türk sistemini yıkmak olduğunu sanarak korktu. Bir çok mahkemelere çıkarıldı ve her birindeki şartların diğerlerinden daha zor ve dayanılmaz olduğu çeşitli hapis cezalarıyla karşı karşıya bırakıldı. Bazen hücre hapsi verilerek yalnız bırakılırken, iddia makamı Nursi'ye idam cezası verme konusunda kararlıydı. Bundan dolayı, hayatın son tecrübesi olan ölümün imansızlar için nasıl olacağını canlı bir şekilde tasvir etmek onun için hiç de zor değildi. O, bu dünyayı ahiretle karşılaştırırken de bu ve benzeri teşbihleri kullanır. Nursi'ye göre, bu dünya ile ahiretteki sevinç ve mutluluk karşılaştırdığında bu dünya -özellikle

de imanı olanlar için- bir hapisane gibidir. "İmanın nuruyla", der Nursi, "müminin kalbi, ölümün yokluk ve idam değil, tam aksine nur ile dolu alemlere bir geçiş olduğunu biliş". Bu nurla dolu alem cezb edici bir şekilde parıldarken, bu dünya ve içindekiler bu nurlu aleme nispetle tam bir hapisanedir. Böyle bir karşılaştırma Kur'an'da sağlam temellerini bulan dünya (bu dünya) ve ahiret (öbür alem) geleneksel ayırımını aksettirir. Ahiret karşısında dengelendiğinde dünya, kişinin seçeceği iki ahlakî alternatifi beraberinde getirir. Kişinin bu dünyayı ahirete tercih etmesi ona korkunç bir karşılık kazandıracağından şüphe yoktur. Eserlerinde sık sık tekrarladığı bir konu olan ölümü *Mektubat*'ta "dar, sıkıcı, dağdağalı ve rahatsız edici dünya hapisanesinden bir kurtuluş" olarak tanımlar. Bununla beraber, hapisaneye benzetilen sadece hayali olan bir dünya değildir. Nursi, *Sözler*'de ise kabrin sadece dünya hapisanesinden ebediyet alemine açılan bir alan olmadığını, aynı zamanda "ahirete inanmayan ehl-i inkâr ve dalâlet için, bir idam-ı ebedî kapısı, yani hem kendisini, hem bütün sevdiklerini idam edecek bir darağacı" olduğunu söyler. (*Sözler*, 55) Nursi eserlerinde birkaç yerde daha ölüm ve kabirden darağacı benzetmesi ile söz eder. Yine okuyucularına sık sık Allah'tan başka kimsenin ölüm vaktini bilemeyeceğini ve bunun mümin için bir nimet olduğundan bahseder. Kur'an-ı Kerim'in 6:2, 7:34, 16:61 ve 20:129 ayetleri insana hayatının belirli bir süresi (eceli) olduğunu ve insanların, toplumların ve hayatların süresinin sadece Allah'ın elinde olduğunu belirtir. Nursi "ecel-i insan muayyen olsa, yarı ömrüne kadar gaflet-i mutlaka, yaridan sonra darağacına adım adım gitmek gibi bir dehşet vereceğini." ve bunun da ölümün acısında yüz defa daha dehşetli bir acı ve ızdıraba neden olacağından tam bir dehşet olduğunu ileri sürer. Şualar adlı kitabında ölümü "insanın ve bütün sevdiklerinin asılacağı bir darağacı olarak" tanımlar. Tabii ki bu, Allah'a ve ahiret gününe inanmayanlar içindir. *Lem'alar*'da ise, anarşist olarak nitelediği kişilerin "ebedi ölüm darağacına çıkacaklarını ve ebediyen mahvolacaklarını" söyleyerek hususi bir uyarıda bulunur; ayrıca onların dünyevi zevk ve sefalarının korkunç ve ebedi elemelere dönüşeceğini ileri sürer. Nursi, kabri de ölüm aletine benzetir ve kabirlerin sadece inanmayanları ve dalalete gidenleri değil, belki onların tüm sevdiklerinin de asılacağı dar ağaçları olduğunu söyler. 1940'larda Denizli Hapishanesi'nde bizzat yaşadıklarından hareketle, inanmayanlar için kabrin "dipsiz bir kuyu ve karanlık bir haps-i münferit olduğunu" söyler.

Nursi yine *Şualar*'daki bir paragrafta inanmayanların geleceği ile ilgili durumu en küçük bir şüpheye yer kalmayacak şekilde adeta resmeder:

"İnsaniyet alâkadarlığıyla ve dalâlet yoluyla, senin başına ve varsa ve ölmemişse kalbine, o hadsiz firaklardan ve o nihaysiz dostlarının ebedî ölümlerinden gelen elemeler, senin şimdiki sarhoşça, pek kısa bir zamandaki cüz'î lezzetini imha ettiği gibi, gelecek istikbal zamanı dahi, itikatsızlığın cihetiyle yine mâdum ve karanlıklı ve ölü ve dehşetli bir vahşetgâhtır."

Ölüm konusunu dönüştürümlü olarak darağacı, hapis ve yok olma olarak ilginç bir şekilde ele alan Nursî, Lem’alarda bizzat kendi ölümüne “dikkat çekici bir şekilde” atıfa bulunarak muhaliflerine kızgınlığını şöyle dile getirir:

“Ey din ve âhiretini dünyaya satan bedbahtlar! Yaşamınızı isterseniz bana ilişmeyiniz. İlişseniz, intikamım muzaaf bir surette sizden alınacağını biliniz, titreyiniz. Ben rahmet-i İlâhiye’den ümit ederim ki, mevtim hayatımdan ziyade dine hizmet edecek ve ölümüm başınızda bomba gibi patlayıp, başınızı dağıtacak.”

Uzamsal İmgeler

Her ne kadar hayvan ve haphane benzetmeleri Said Nursî’nin eserlerinde hakim olarak olumsuz bir anlamda kullanılmışlarsa da, diğer yandan yeryüzünde mümin için hayatın sonunun nasıl olacağıyla ilgili olumlu benzetme ve mecazlar da bulunmaktadır. Bunlar arasında ne yaygın olanı ölüm ve kabrin mekan ve yer değiştirmeye benzetilmesidir. O, ölümün bir yer ve mekan değiştirme olduğunu ifade eder. Bir çok yerde ölüme bir alemden başka bir aleme geçişi sağlayan bir kapı olarak atıfta bulunur. Onun olumlu yönüne ısrarla vurgu yaparak, iman sahibi kişiler için anlamını şöyle ifade eder:

“Sizlere müjde! Mevt idam değil, hiçlik değil, fenâ değil, inkıraz değil, sönmek değil, firak-i ebedî değil, adem değil, tesadüf değil, fâilsiz bir in’idam değil. Belki, bir Fâil-i Hakîm-i Rahîm tarafından bir terhistir, bir tebdil-i mekândır. Saadet-i ebediye tarafına, vatan-ı aslîlerine bir sevkıyattır. Yüzde doksan dokuz ahababın mecmaı olan âlem-i berzaha bir visal kapısıdır.” (RNK, Mektubat, 450) Mümin, imanının sonucu olarak “tüm kainat üzerinde bir tasarrufa sahip olduğundan”, tıpkı evinin bir kapısını kolaylıkla kapatıp, bir diğer kapıyı açtığı gibi, aynı şekilde bu dünya kapısını kapatacak, ahiret aleminin kapısını kolaylıkla açacaktır. Ölüm bu alemden daha iyi bir aleme açılan bir kapıdır, ebediyet alemine giden yolda ilk is-tasyondur

Said Nursî *Sözler*’in birkaç yerinde diğer uzamsal bir sembol olarak hem bu hayat hem de ölümlle ilgili olarak köprü sembolünü kullanır. Tıpkı klasik metinlerdeki sırat köprüsüyle ilgili istiareleri hatırlatırcasına, Nursî hayatın “ya dar ve korkunç ya da tıpkı büyük bir cadde gibi geniş bir köprü” olduğunu söyler. Her iki cihetten de bakıldığında hayat ve ölümün nasıl görüldüğünü çok canlı bir şekilde anlatır. Daha sonra ise, Kur’an’ın ölüm ve ecelin berzah alemine bir geçiş olduğunu; bizlerden önce gitmiş dost ve ahabalara kavuşmak için bir mukaddime olduğunu gösterdiğini ifade eder. Yine Nursî’nin, mü’minin ahiret alemindeki dost ve ahabalara katılmasının verdiği sevince yaptığı vurgu, geleneksel tefsirlerin bu konudaki vurgularını aksettirmektedir. Çağdaş ve klasik bir çok eser, vefat eden kişinin ahiret alemine girmesiyle dostları tarafından karşılanacağı, ahiret ehlinin yeni gelene “hoş geldin” diyeceği ve hala dünyada bulunan ailelerini soracağıyla ilgili bilgilerle doludur.

Dünyaya ait bir kısım mekânla ilgili simge, ahiretten çok şimdi içinde bulunan ana, yani dünyaya gereğinden çok dikkat sarf edenlere bu dünyanın geçiciliğinin hatırlatır. Dünyanın geçiciliğini, bir mevsimden diğerine olan değişimle karşılaştırarak şöyle der: “*Ve o vefat ve hudûs o kadar muntazam cereyan ediyor ve o vefat ve hudûsta, gayet intizam ve mizanla o kadar nevilerin vefiyatları ve hudûsları oluyor ki, güya dünya öyle bir misafirhanedir ki, zâhayat kâinatlar ona misafir olurlar ve seyyah âlemler ve seyyar dünyalar ona gelirler, vazifelerini görürler, giderler.*” (RNK, 914)

Tekrar bizzat içinde bulunduğu duruma göndermede bulunarak, tıpkı içinde bulunduğu hapishanenin kendisi ve oraya girip-çıkan insanlar için bir süreliğine “geçici bir misafirhane” olarak adlandırması gibi, aynı şekilde “ölüm o kadar karî ve zâhirdir ki, bugünün gecesi ve bu güzün kışı gelmesi gibi ölüm başımıza gelecek. Bu hapishane nasıl ki mütemadiyen çıkanlar ve girenler için muvakkat bir misafirhanedir; öyle de, bu zemin yüzü dahi acele hareket eden kâfilelerin yollarında bir gecelik konmak ve göçmek için bir handır. Herbir şehri yüz defa mezaristanâ hoşaltan ölüm, elbette hayattan ziyade bir istediği var.” (RNK, 949)

Özellikle çok renkli bir hayali tanımlama ile göklerdeki her bir seyyarenin bir görevi olduğunu ifade ile şu tasviri yapar:

“*Şu semâvat ehline birer mescid-i seyyar, Birer hane-i devvar, birer ulvî âşiyâne, Birer mîsbah-ı nevvar, birer gemi-i cebbar Birer tayyareleriz biz. Bir Kadîr-i Zülkemmâlin, bir Hakîm-i Zülcelâlin Birer mucize-i kudret, birer harika-i san’at-ı Hâlıkane, Birer nadire-i hikmet, birer dâhiye-i hilkat Birer nur âlemiyiz biz. Böyle yüz bin dille yüz bin burhan gösteririz İştittiririz insan olan insana. Kôr olası dinsiz gözü, görmez oldu yüzümüzü. Hem işitmez sözümüzü. Hak söyleyen âyetleriz biz. Sikkemiz bir, turramız bir, Rabb'imize müsebbihiz, zikrederiz âbidâne Kehkeşanın halka-i kübrâsına mensup birer meczuplarız biz.*” (RNK, 354)

Memuriyet ve Mali Tasvirler

Diğer ilginç bazı temsiller ise, yumuşak bir üslupla memuriyet, maaş ve işle ilgili olanlardır. Nursi bir kez daha ölümün müminler için olumlu mahiyetini belirttikten sonra, sık sık ölümün hayat vazifesinden ve ölümün olumsuz veçhelerinden kurtulmayı ve azade olmayı gösteren bir “terhis tezkeresi” olduğuyla ilgili temsiller verir. *Sözler* isimli eserinde, Kur'an'ın ölümü [gerçeğini] kişiyi ebedi yokluktan kurtaran bir “terhis tezkeresine” çevirdiğini ispat ettiğini ifade etmektedir. Diğer bir yerde ise ölümü hayatın tekâlifinden bir kurtuluş olarak tanımlar. “*veyahut başka bir bâki âleme gitmek ve iman vesikasıyla saadet sarayına girmek için bir terhis tezkeresidir.*” (RN, 949) İnsan dünyevi mesuliyetlerden kurtulduğuna göre, böylece ölüm -ibadet edenler için- bir dinlenme ve istirahat olarak tanımlanarak; sorumlu ve ahlaklı bir hayat yaşayan erkek ve kadınlar için ücret alma zamanı olduğunu söyler. Kulun ihsan ve rahmet sahibi Yaratıcısına, yaptığı ibadet ve iyiliklerin ücretini aldığı andır. Nursi, tüm bu mükafatları veren ve dağıtan Allah'ın

bizzat kendisini ise her insanın hayat gemisinin sahibi olarak tarif eder. "İnsanın varlık gemisinin hayat makinesine " atıfta bulunan Nursi, geminin bizzat Allah'a ait olduğunu ve insanın sadece bu gemide dümenici olduğunu ifade eder. Eğer görev tam olarak yerine getirilirse, gemi sahibinin cömertliği ve ihsanperverliğinden dolayı insana mükafat olarak hem ücret ve hem de sevinçler ihsan edilecektir.

Ücret ve mükafat temsillerine devam eden Nursi, *Mektubat*'ta şöyle der:

"Ey biçareler! Mezaristana göçtüğünüz vakit, "Eyvah, malımız harap olup sa'yimiz hebâ oldu. Şu güzel ve geniş dünyadan gidip dar bir toprağa girdik" demeyiniz, feryad edip me'yus olmayınız. Çünkü sizin herşeyiniz muhafaza ediliyor. Her ameliniz yazılmıştır. Her hizmetiniz kaydedilmiştir. Hizmetinizin mükâfâtını verecek ve her hayır elinde ve her hayrı yapabilecek bir Zât-ı Zülcelâl sizi celb edip yeraltında muvakkaten durdurur, sonra huzuruna aldırır. Ne mutlu sizlere ki, hizmetinizi ve vazifenizi bitirdiniz. Zahmetiniz bitti; rahata ve rahmete gidiyorsunuz. Hizmet, meşakkat bitti; ücret almaya gidiyorsunuz.

Evet, geçen baharın defter-i a'mâlinin sayfaları ve hidemâtının sandukçaları olan tohumları, çekirdekleri muhafaza eden ve ikinci baharda gayet şâşaalı, belki yüz derece aslından daha hareketli bir tarzda muhafaza eden, neşreden Kadîr-i Zülcelâl, elbette sizin de netâic-i hayatınızı öyle muhafaza ediyor ve hizmetinize pek kesretli bir surette mükâfat verecektir.(RN, 45051)

Lem'alarda ise hasta olanların hemen umutsuz olmamaları için tahsis ettiği (Hastalar Risalesinde) hastalıkların bir musibet olmadığını belki bir deva olduğunu söyleyerek onlara sabırlı olmayı söyleyerek onların endişelerini gidermeye çalışır. Zira hayatın tıpkı bir sermaye gibi hızla azalmakta ve bizlerden uzaklaşmakta olduğunda ısrar ederek, eğer hayatın meyveleri ve kazançları olmasa israf olacağından endişe eder. Aslında hastalık hayat sermayesini büyük kârlara tebdil ettiğinden dolayı moralsizlik ve şikayetlerle değil, sevinçle karşılanmalıdır.

Nursi'nin diğer göz alıcı bir temsili ise ölüm anın, hayatında doğru kararlar vermiş ve ahlaklı bir hayat yaşamış kişiler için gibi zengin bir mükafat olacağını söylediği piyango ile ilgili olandır. *Şualar*'da şöyle der: " [ölüm] bir bâki âleme gitmek ve iman vesikasıyla saadet sarayına girmek için bir terhis tezkeresi." "Sana müjde! Milyonlar altın bileti sana çıkmış. Gel al."(RN, 949)

Aslında *Sözler*'de iman ve ibadet ehlinin mukadderatının nasıl olacağını çok zengin bir biçimde tasvir ederken bu konu daha güçlü bir şekilde tekrar ifade edilir:

"ehl-i iman ve taat, göz önünde gördüğü kabri bir hazine-i ebediyeye, bir saadet-i lâyezâliye kendisi hakkında bir kapı olduğunu ve o ezeli mukadderat piyanosundan milyarlar altın ve elmasları kazandıracak bir bilek dahi iman vesikasıyla ona çıkmış; her vakit "Gel, biletini al" diye beklemesinden, derin, esaslı, hakikî lezzet ve zevk-i mânevî öyle bir lezzettir ki, eğerecessüm etse ve o çekirdek bir ağaç olsa, o adama hususî bir cennet hükmüne geçtiği halde.." (RN, 55)

Nursi piyango temsilini doğrudan Kur'an'dan aldığını iddia etmese bile, elbet-
teki o bu semavi ihسانları tavsif ederken Kur'an'm sahası dahilindedir. 18:31 ve
43:68-73 gibi ayetler müminleri "kıymetli kumaşların, tabakların, kâdehlerin ve
altından bilekliklerin ve diğer zevk veren şeylerin" beklediğinden bahsetmektedir-
ler.

Askeriyedeki nizam temsilinden alınan intizam temsilinden hareketle *Şualar*'da
haşrin nasıl meydana geleceğini ise şöyle tanımlamaktadır:

"Nasıl ki iki kışlada yatan ve duran muft askerler, bir kumandanın çağırmasıyla
silâh başına ve vazife başına boru sesiyle gelmeleri gibi; aynen öyle de, bu iki
kışlanın misalinde ve emre itaatinde koca semavat ve küre-i arz Sultan-ı Ezelinin
askerlerine iki muft kışla gibi, ne vakit Hazret-i İsrâfil Aleyhisselâmın borusuyla o
kışlalarda ölümle yatanlar çağırılrsa, derhal ceset libaslarını giyip dışarı fırlamalarını
ispat edip gösteren, her baharda arz kışlası içindekiler, melek-i ra'dın borusuyla
aynı vaziyeti göstermesiyle nihayetsiz azameti anlaşılan bir saltanat-ı rububiyet;"
(RN, 958)

Diğer Temsil Örnekleri

Şunu hemen belirtelim ki Said Nursi'nin bizzat kendisi hiçbir zaman eserlerinde
kullandığı temsillerin burada tasnif ettiğimiz gibi tasnif edilmesini talep et-
memiştir. Bununla beraber onun kullandığı temsil ve teşbihlerin bizzat kendisi
hastalık ve ölümü tefekkür ettiği zamanlarda ve ayrıca talebelerinin hayatta
karşılaştıkları durumlarda doğru olan kararı vermelerinde ve bu kararların da iyi ve
hoşa gidici meyveler verdiğini görme gibi endişelerden kaynaklandığı söylenebilir.
Risale-i Nur boyunca kullandığı bazı temsiler yukarıdaki kategorilere kolay kolay
uymasa da, okuyucularına yardım etmek için eserlerinde sunduğu delillerdeki tas-
virlerin rengini zenginleştirmektedir.

Temsillerinin bir çoğu sıradan ve gündelik nesnelere aittir. Örneğin eserlerinin
bazı yerlerinde ayna temsilini kullanır. Nursi'nin Allah'ın alemin küllü ubudiyeti-
nin aynası olması için yarattığı ve tıpkı bir aynadaki suretlerin değişmesi gibi dış
sureti binlerce kez değişen insanın bizzat kendisi bu tefekkürün aracıdır. Ayna mi-
sal olan insan, Rahman olan Allah'ın yardımıyla, bu dünyadan ayrılılığı zaman bile
-tıpkı bu dünyaya girdiği zaman yaşadığı gibi- yaşamaya devam edecektir.
Ailemizin ve dostlarımızın arkadaşlığından ve beraberliğinden ebediye yok ve
ayrı olmayacağımız konusuna tekrar dönersek, Nursi, bu dünyadaki sevdiklerinin
ölümüyle kalplerinde meydana gelen yara ve ızdırapların bizzat Mahbub-u Ezeli
olan Allah tarafından tedavi edileceği konusunda okuyucularını yeniden temin
eder. *Mektubat*'ta öbür aleme göçenlerin Cemil-i Mutlak'ın cilvelerinin
sürekliliğini gösteren ve yansıtan değişen aynalar olduğunu ifade eder. Bundan do-
layı vefatları geride kalanlar için büyük eleme sebep olan bir mahbubun faziletleri
aşlında, ne kadar sönük olsa da, Allah'ın parlaklığını yansıtır.

Nursi'nin sık sık kullandığı evle ilgili diğer bir temsil ise saattir. Nasıl ki eli-
mizdeki saat sabit gibi görünse de, hakikatte ise akrep, yelkovan ve diğer

parçalarının çalışmalarının sonucu olarak sürekli hareket halindedir . Bundan dolayı Nursi'nin “ Kudret-i İlahinin büyük saati” dediği dünya da “sürekli ortaya çıkan ve hemen kaybolan hadise ve değişmelerin sonucu olarak” hareket etmekte ve değişmektedir. Onun ifadesiyle:

İşte, nasıl elimizdeki saat, sureten sabit görünüyor; fakat içindeki çarkların hareketiyle, daimî içinde bir zelzele ve âlet ve çarklarının ızdırapları vardır. Aynen onun gibi, kudret-i İlahiyenin bir saat-i kübrâsı olan şu dünya, zâhîrî sabitliğiyle beraber, daimî zelzele ve tagayyürde, fenâ ve zevalde yuvarlanıyor. Evet, dünyaya zaman girdiği için, gece ve gündüz, o saat-i kübrânın saniyelerini sayan iki başlı bir mil hükümindedir. Sene, o saatin dakikalarını sayan bir ibre vaziyetindedir. Asır ise, o saatin saatlerini tâdât eden bir iğnedir. İşte zaman, dünyayı emvâc-ı zeval üstüne atar. Bütün mazi ve istikbali ademe verip yalnız zaman-ı hazırı vücuda bırakır. (Sözler, 199)

Diğer temsiller ise Nursi'nin çağdaşlarının çok iyi bildiği mekanik nesnelere aittir. Hasta iken ölen müminin kabirdeki diğer ölülerden daha keskin görüşe sahip olduğunu izah ederken şöyle der: Mümin olarak ölenler tıpkı çok güçlü ve gelişmiş teleskoplarla bakıyorlarmış gibi ileriye [istikbale] bakabilir ve Cennetin bahçelerini görebilirler. Hatta teleskoptaki bir görüşten daha fazla olarak, mümin olarak ölenler –imanlarının derecesine göre- tıpkı bir sinemada film seyrederek gibi, bakışlarını cennet bahçeleri üzerinde sabitleyebilirler. Nursi'nin bizzat kendisi kabir alemiyle ilgili bir keşfini ifade ederken, tıpkı bir sinema gibi kabir alemini ve kabir ehlinin etrafta gezdiği haldeki durumunu keşfen gördüğünü söyler. Nursi, ihtiyarlığın verdiği tecrübe ile tefekkür ederken şöyle düşünür:

İhtiyarlık bana ihtar etti ki: Gündüz nasıl şu siyah kabre tebeddül etti, dünya siyah kefenini giydi; öyle de, senin ömrünün gündüzü de geceye ve dünya gündüzü de herzah gecesine ve hayatın yazı dahi ölümün kış gecesine inkılâp edeceğini kalbimin kulağına söyledi. Nefsîm bilmechuriye dedi:

Evet, ben vatanımdan garip olduğum gibi, bu elli sene zarfındaki ömrümde zeval bulan sevdiğilerimden ayrı düştüğümünden ve arkalarında onlara ağlayarak kaldığımdan, bu vatan gurbetinden daha ziyade hazîn ve elîm bir gurbettir. Ve bu gece ve dağın garîbâne vaziyetindeki hazîn gurbetten daha ziyade hazîn ve elîm bir gurbete yakınlaşıyorum ki, bütün dünyadan birden mufarakat zamanı yakınlaştığını ihtiyarlık bana haber veriyor. Bu gurbet gurbet içinde ve bu hüznün hüznü içindeki vaziyetten bir rica, bir nur aradım. Birden, iman-ı billâh imdada yetişti. Öyle bir ünsiyet verdi ki, bulunduğum muzaaf vahşet bin defa tezâuf etseydi, yine o teselli kâfî gelirdi. (Lem'alar, 704)

Şu hakikate şahid-i kat'î, şu kâinatın zeval ve fenâsıdır. Yani, mevcudat, vücutlarıyla, hayatlarıyla nasıl ki o Hayy-ı Lâyemûtun hayatına ve o hayatın vücub-u vücuduna delâlet ve şehadet ederler. Öyle de, mevterleriyle, zevalleriyle o hayatın bekasına, sermediyetine delâlet eder ve şehadet ederler. Çünkü, mevcudat zevâlâ gittikten sonra, arkalarında yine kendileri gibi hayata mazhar olup yerlerine

geldiklerinden, gösteriyor ki, daimî bir zihayat var ki, mütemadiyen cilve-i hayatı tazelandiriyor. Nasıl ki, güneşe karşı cereyan eden bir nehrin yüzünde kabarcıklar parlar, gider. Gelenler aynı parlamayı gösterip, taife taife arkasında parlayıp, söniüp gider. Bu sönmek, parlamak vaziyetiyle, yüksek, daimî bir güneşin devamına delâlet ederler. Öyle de, şu mevcudat-ı seyyaredeki hayat ve mevtin değişmeleri ve münavebeleri, bir Hayy-ı Bâkinin beka ve devamına şehadet ederler.

Evet, şu mevcudat, aynalardır. Fakat zulmet nura ayna olduğu gibi, hem karanlık ne derece şiddetliyse o derece nurun parlamasını gösterdiği gibi, çok cihetlerle zıddiyet noktasında aynadarlık ederler. Meselâ, nasıl ki mevcudat acziyle kudret-i Sânie aynadarlık eder, fakırla gınâsına aynadar olur. Öyle de, fenâsıyla bekasına aynadarlık eder. (Mektubat 458)

Uyku ve Ölüm

Said Nursi'nin uykuyu ölüm için temsil olarak kullandığını ifade etmek sadece bir yönden doğru olabilir. Zira tarih boyunca bir çok Müslüman alimin uykusu ve ölüm arasındaki ilişki karşısında hayrette kaldıkları unutulmamalıdır. Kelamcılarının uykusu ile ölüm arasındaki ilişkiyi üzerine bina ettikleri ve hatta bazen ikisini bir saydıkları ve bu bağlamda en çok zikredilen bir Kur'an ayeti 39:42 dir. (Ayrıca bkz.: 6:60) Erken dönem müfessirleri bu ayeti yorumlarken, konuyu nefis veya can (nefs) ve ruh (spirit) arasında bir ayırım yapmak ve insanın fiziki olmayan varlığı için bir vesile olarak görürken, son zamanlardaki yorumcular uykusu ve ölüm arasındaki ilişkiyi tekrar dirilmenin (haşrin) bir delili olarak görmüşlerdir. (Geçici bir ölüm olan) uykudan uyanığımız gibi, haşir günü kabir uykusundan da uyanacağız. Böylece başka bir şekilde de olsa, özellikle de popüler İslami kitaplarda, yaşayan ile ölen arasında iletişimin imkanına dikkate değer vurgu yapılmıştır. Bu konuların her ikisi de Risale-i-Nur'da mevcuttur. Said Nursi Sözler'de ölümün bir çeşidine benzettiği uyumayı veya uykuya gitmeyi, günlük işleri gözden geçirme ve dünya ile bağları gevşetmenin bir fırsatı olarak görür.

"... birkaç dakikacık bir ömr-ü bâki içinde dünyasına nur serpecek, istikbalini ışıklandırarak, mevcudâtın ve ahbabının firak ve zevalinden neş'et eden yaralarına merhem sürecek olan Rahmân-ı Rahîmin iltifat-ı rahmetini ve nur-u hidayetini görüp istemek; hem muvakkaten onu unutan ve gizlenen dünyayı o dahi unutup, dertlerini kalbin ağlamasıyla dergâh-ı rahmette döküp; hem ne olur ne olmaz, ölüme benzeyen uykuya girmeden evvel son vazife-i uhudiyetini yapıp, yevmiye defter-i amelini hüsn-ü hâtime ile bağlamak için salâta kıyam etmek..." (RNK, Sözler, 18)

Mektubat'ta ise uykusu ve ölüm arasındaki İslami kardeşlik ilişkisini zikrederek, uykunun bir rahat, bir rahmet ve dinlenme olduğu gibi, "uykunun kardeşi olan" ölümün de aynı şekilde bizler için ve özellikle de hasta ve acı çekenler için bir rahat, rahmet ve nimet olduğunu vurgular. Kelamcılarının ve müfessirlerin çoğu için olduğu gibi Said Nursi için de çok yaygın bir anlayış, insanın uykudan uyanması

hakikatini, haşir günü de aynı şekilde uyanacağıyla ilgili mükemmel bir temsil ol-
masıdır. İnsanlığa bu kadar sonsuz lütf ve keremde bulunan Allah, senin kalkma-
macasına kabre girmene ve orada kalmana izin vermiyecektir:

*Bir şahsın müddet-i ömründe başına gelmiş bir çok kıyamet çeşitleri vardır. Her
gece bir nevi ölmek, her sabah bir nevi dirilmekle emârât-ı haşri gördüğü gibi, beş
altı senede bil'ittifak bütün zerrâtını değiştirerek, hattâ bir senede iki defa tedricî
bir kıyamet ve haşir-taklidini görmüş. Hem, hayvan ve nebat nevilerinde üç yüz
binden ziyade haşir ve neşir ve kıyamet-i nev'iyeyi her baharda müşahede ediyor.
İşte, bu kadar emârat ve işârât-ı haşriye ve bu kadar alâmat ve rumuzât-ı neşriye,
elbette kıyamet-i kübrânın teressühâtı hükmünde, o haşre işaret ediyorlar. (Sözler,
233)*

Sonuç

Sonuç olarak, Said Nursi'nin adil olma ve imanlı bir hayat yaşama çağrısını
dikkate almayanlarla; diğer yandan doğru kararlar vermiş ve özellikle de hasta ve
ölmek üzere olan okuyucularını uyarmada bazı temsiller kullandığı görülmektedir.
Bu temsiller sadece tanımlayıcı olmaktan çok, ölüm ve ahiret hayatı gerçeğinin
tecrübe edileceği yol ile ilgili ön bilgilerdir. Bu temsil ve teşbihler, bu dünya ha-
yatının sakinleri olan at, aslan, ateşböceği ve arıdan tut, her evde bulunan ayna,
saat ve kapıya kadar sıralanmaktadır. Bazı temsiller ise Nursi'nin -zindan, idam
sehpası ve celladın elindeki balta gibi- bizzat kendi tecrübelerini, çektiği ızdırıp ve
elemeleri yansıtırken, diğerleri ise kişinin günlük hayatında anlaşılması çok kolay
olan kayıt defteri, tezkere, misafirhane, köprü gibi temsillere yer vermektedir. Bazı
temsiller her yer ve her zaman için geçerli iken; teleskop, sinema, piyango ve
bomba gibi bazıları ise daha çağdaş bir çağrışım yapmaktadır.

Bununla beraber, bu temsiller Nursi'nin çağrısının gücünü gözden kaçırmayı
zorlaştırmaktadır: insanlar kendi gelecekleri ile ilgili karar verme hürriyetine sa-
hiptirler. Bizler hem bu tercihleri yapabilecek ve sonuçlarına katlanabilecek kadar
hürüz ve bu fani ve geçici hayattan öteki ebedî aleme geçiş için hazırlık yapmak
için kaybedecek vaktimiz yoktur. Her zaman Kur'anın teminatını rehberlik eden
Nursi:

*En evvel, herkesi korkutan, en korkunç tevehhüm edilen ölümün yüzüne
baktım. Nur-u Kur'ân ile gördüm ki, ölümün peçesi gerçi karanlık, siyah, çirkin ise
de, fakat mü'min için asıl şıması nurandır, güzeldir gördüm. Ve çok risalelerde bu
hakikati kar'î bir surette ispat etmişiz. Sekizinci Söz ve Yirminci Mektup gibi çok
risalelerde izah ettiğimiz gibi, ölüm, idam değil, firak değil, belki hayat-ı ehediye-
nin mukâddemesidir, mebedidir. Ve vazife-i hayat külfetinden bir paydostur, bir
terhistir, bir tebdil-i mekândır. Berzah âlemine göçmüş kabile-i ahbaba
kavuşmaktır. Ve hâkezâ, bunlar gibi hakikatlerle ölümün hakikî güzel şımasını
gördüm. Korkarak değil, belki bir cihetle müştakane mevtin yüzüne baktım. (RN,
707)*